

EGY POZSONYI VOTÍVKÉP A DÓM KEGYSZOBÉRÓL

A Nagyházi Galéria 2007. májusi árverésének kiállításán vettem észre a fogadalmi képet, amelynek gazdag kultusztörténeti és ikonográfiai összefüggéseit ismertetem.¹ (1. kép) Az egyszerű, barna keretbe foglalt 34×25,2 cm méretű vászonra festett olajképen az égi szférán a pozsonyi Szent Márton-dóm piétája és Palermói Szent Rozália látható. Alattuk térden állva imádkozó ferences barát tekint fel, vele szemben a kartus felirata: EX VOTO 758. A népies ízű votív kompozíciót akár a fogadalmat tevő barát is festhette, mivel a régi szerzetesek között számos amatőr művész munkálkodott. A koronázó városból való képek magyar vonatkozásait felismerve aukción, szerény áron szereztem meg gyűjteményemnek, ugyanis a becsüsök nem vették észre a pozsonyi eredetet.

A Fájdalmas Anya pozsonyi kegyszobráról legkorábban Esterházy Pál nádor tudósít alapvető művében, melyben a piéta szobrát is közli.² (2. kép) Közel másfél századdal később Jordánszky Elek magyar, német és szlovák nyelven megjelent munkájában, – Esterházyra hivatkozva – Losy Imre és Lippay György esztergomi érsekek 1642–1643-ban 32 tanúvallomással hitelesített vizsgálatával kiegészítve közli a ma már csak az általa mellékelt és tőle ismert barokk kegelytárt.³ (3. kép)

A kegyszobor hiedelemtörténete toposzoktól mentes, egészen sajátos a kor többi csodatevő Fájdalmas Szűzanya szobrai sorában. Két, részleteiben eltérő változata is ismert. Az egyik szerint Kelemen János pozsonyi polgár 60 évesen 1641-ben elhunyt. Jóllehet töredelmes szívvel múlt ki az árnyékvilágból, mégis a purgatóriumban nagy kínokat kellett szenvednie egy korábban kétszáz forintért elkövetett gyilkosság miatt. Feleségének üzente, hogy kétszáz forintot osszon szét a szegények között, mert addig nem szabadulhat. Ezért fogadalomból „az öreg káptalan Székesegyházában” a Boldogságos Szűz új szobrának oltárra emelésével, mise mondatásokkal a kiengesztelést szolgálta volna. A képfaragó munkája megkezdésekor a Lélek indíttatására egy régi szobrot vittek a templomba, amelynek Szűz Mária figurájára Kelemen János lelke stólát, Krisztus lábához pedig gyertyát helyezett. Néhány nap múlva az addig szenvedő lelket sokak szeme láttára nagy fényességgel, fehér galamb képében vitették az örök boldogságba.

---

¹ Nagyházi Galéria és Aukciósház. Régi mesterek, 19. és 20. századi festmények árverése. Árverés: 2007. május 15-én, kedden 17 órától 1–288. tétel. 2007. május 16-án, szerdán 17 órától 301–608. tétel. Budapest, 2007. 107. tétel

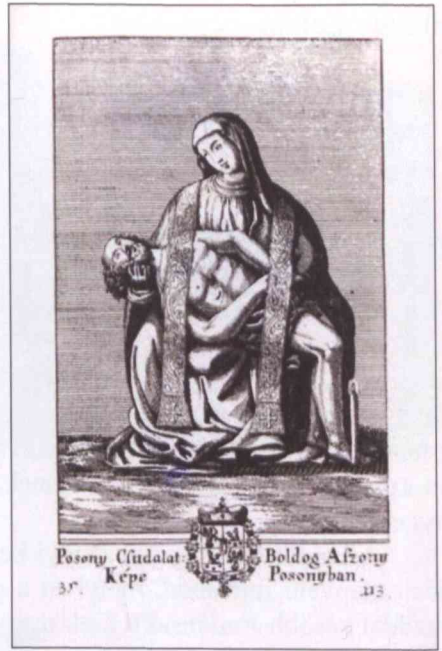
² „Az egész vilagon levő csudalatos boldogságos Szűz kepeinek rövideden föl tet eredeti: Mellyet sok tanuságokból öszve szerzett, és az Aétatos hívek lölki üdvösségére ki bocsátott Galanthai Esterhas Pal Szentséges Romai Birodalombéli Herczeg's Magyar Országi Palatinus. 1690. Esztendőben. Nagy-Szombathban, az Academiai Bötükkal.” Faksimile kiadás: Bibliotheca Hungarica Antiqua XXX. Alapította: Varjas Béla. Szerkeszti: Köszegehy Péter. Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete. Budapest, 1994. 76.

³ Jordánszky 1988. 4.

1. kép

Pozsonyi szerzetes (?) festő: A pozsonyi Dóm piétájának votívképe, 1758. Vásson, olaj. Szilárdfy Zoltán Gyűjteménye, Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum

2. kép

Matthias Greischer: A pozsonyi Boldogasszony kegyszobra, 1690. Rézmetszet, könyvillusztráció

3. kép

Dorneck: A pozsonyi Dóm piétájának barokk kegyszobrára, 1836. Rézmetszet, könyvillusztráció

4. kép

Zeller Sebestyén: A pozsonyi Dóm piétájának kegyszobra, 1757. Rézmetszet. Szilárdfy Zoltán Gyűjteménye, Székesfehérvári Egyházm. Múz.

5. kép

A pozsonyi Szent Miklós-templomban a Dóm piétájának barokk oltára, 1770 körül

6. kép

Ismeretlen mester: A pozsonyi Dóm kegy-szobrának mása, 1670 körül. Fa, faragott. Slovenská Národná Galéria, Pozsony

A másik ismert történet szerint 1642-ben Pálffy Pál pozsonyi házában, nagynénjénél tartózkodott Klement János özvegye, Fischer Regina. Az előző évben, 1641. július 24-én megjelent neki férje szelleme és üzent, hogy kétszáz forintot osszon szét a szegények között, mert addig nem szabadulhat. Férje halála előtt ugyanis megfogadta, hogy a koronázó templomban elkészítteti a Fájdalmas Szűz szobrát, amit végül nem tett meg. Halála után szelleme feleségétől kérte segítségét a fogadalom valóra váltásáért, akinek ez minden igyekezete ellenére sem sikerült. Végül Pálffy Pál vállalkozott rá, hogy elkészítteti a szobrot egy pozsonyi szobrással.

„Amikor készen lett, a pozsonyi Szent Márton-dombon helyezték el. Az elhunyt szelleme ezután nem jelentkezett. Ezután Lóssy Imre esztergomi érsek (1637–1642) megbízta az egyházi törvényszéket az ügy kivizsgálásával és az igazság kiderítésével. A törvényszék: elnök Kisdy Benedek, az esztergomi káptalan prépostja, alelnöke pedig Kopchányi Mihály szerémi c. püspök, a pozsonyi társas káptalan prépostja, és még négy-négy kanonok. A tárgyalás 1642. június 12–24. napjaiban ment végbe. Az egyházi törvényszék eskü alatt harminckét tanút hallgatott ki, köztük néhány evangélikust is. 1642. július 25-én ki is hirdették az egyházi bírósági vizsgálat eredményét. Kopchányi Mihály ezt az ügyet földolgozta és elhelyezte a pozsonyi társas káptalan irattárában 1642 végén. Az új esztergomi érsek, a pozsonyi születésű Lippay György (142–1666) ezt az irományt 1643-ban nyilvánosságra hozta. A mű címe latinul: *Narratio Rei Admirabilis ad Posonium Gestae*. Németül is, szlovákul is közzé tették Bie-

lavy Tamás pozsonyi kanonok fordításában. *Kopchányi prépost a könyvben a Fájdalmas Anya fametszetű képét is ismertette.*⁴

A fájdalmas Boldogasszony oltára ettől kezdve kultikus központja lett a Hal-dokló és Elhunyt Hívek Anyja jámbor társulatának, mely 1647-ben létesült. Minden szombaton és a Mária-ünnepeken Dietrich F. helyi polgár 1794-ben oltáralapítványt tett, a kegyoltárt pedig Pókateleki Kondé Flórián és neje, Jablontzy Borbála renovál-tatta 1831-ben. A társulatnak 1894. november 29-én XIII. Leó pápa búcsút engedé-lyezett.

A kultusz hitvédelmi jellegű, a purgatóriumot tagadó hitújítókkal szemben. Az egykor öltöztetett és megkoronázott faszobor a 15-16. századból való. Attribútu-mai, a gyertya, a stóla, a két évszázdig tartó búcsús tisztelettel együtt a 20. századra elenyésztek.⁵

Emléke mégis tovább élt a 19. század romantikus máriás költészetében. Rud-nyánszky Gyula (1858–1913) pozsonyi joghallgató kora bensőséges élményét idézi, amikor a piéta legendás történetét balladisztikus hangvétellel örökítette meg arany-metszésű verseskönyvében *Mária galambjai* címen.⁶

MARIA GALAMBJAI.

Meghalt, eltemették Kelemen tanácsost.
Özvegve a nép közt jár s alamizsnát oszt;
S valamerre csak lép, követik tisztelve,
S hangzik a sok áldás a jó Kelemenre.
Félváros siratja nem várt kora végét;
Egész Pozsony érzi neje veszteségét.
Nem sújtott le senkit s hányat emelt karja!
Jámbor életű volt; Isten nyugosztalja! ...
S özvegy Kelemenné hogy lefeküdt este,
Nem birt elalunni, fázott lelke, teste.
És mintha parázsból lett vón ágya vetve,
Hánykolódék izzón, hűs cseppért epedve ...
S éjfélkor eléje besuhant egy holló;
Hollóbul árnyék lett, urához hasonló!
«Én vagyok, én vagyok, drága hitestársam!
Ég, gyötrődik lelkem a pokoltornáciban.
Nem lesz soha nyugtom, örök az én kínom!
Sűrű könnyeimet mind hiába sírom.
Bűnömet lemosni csak bűnbánat fogja;
Szenvedek, a míg, a bűnnek vagyok foglya.
A tanácsban én bölcs mindhiába voltam:
Megöltem egy embert, aztán kiraboltam!
Míg éltem – becsültek, szenny sohasem ére;
De lelkemen száradt embertársam vére!
Óh iszonyú kín az: titkon ilyent tenni,
S becsületben élni, legelsőnek lenni!

⁴ Ipolyvölgyi 1992. 226.

⁵ Szilárdfy 1994. 25.

⁶ Rudnyánszky 1888. 185–188.

Letiport a bünsúly, gyötörtek a lángok...
Kialtásom néma, hasztalan kiáltok!
Ekkor Máriához fordultam esengve:
Hullasson egy könnyet sajgató sebembe;
Kérlelje meg Istent, szánom a mit tettem:
Ne függjön örökké pallosa felettem!
Mária meghallá az esengő hangot
S küldött vala hozzám egy fehér galambot;
Egy fehér galambot, egy ártatlan lelket,
S szólt: – Fekete holló a te bűnös lelked!
Vezekelj, tedd jóvá, a mit elkövettél:
Égbe akkor jutsz, ha fehér galamb lettél! —
... Eredj feleségem, mondd el, a mit mondok:
Ne álljon folt nélkül ez a hiú homlok!
Azt az áldatlan pénzt add a szegényeknek;
S mind a mit kívánok, hű feleség, tedd meg;
Mária szent képe tétessék oltárra,
Igazak s megtérők örök oltalmára,
Hogy ott minden éjjel gyertyát égethessek,
Hőfehér galambbá igazán lehessenek!...»
– Ébred Kelemenné; szalad a városba,
Valamennyi utcán alamizsnát osztva,
És megy a templomba, zokogva leroskad,
– S ott találja képét a Boldogságosnak!
Régi fakó képen néz szelíden, szépen,
A fájdalmas szent Szűz, Jézussal ölében...
Tódult öreg, apró csodalátni nyomban;
S oltárra a képet emelék azonban.
Hogy' jöve? ki hozta? senki se kérdezte;
Igaz ájtatosság oltárra helyezte.
A zsolozsma zengett, tömjén-illat lengett,
Énekek árvájától a levegő rengett...
Kelemen tanácsos árva szegény lelke
Mária kegyének sugarát meglelte...
S másnap a kép előtt egy gyertyát találtak,
S egy fehér galambot égnek szállni láttak.

A kisgrafikai ábrázolások, könyvillusztrációk, szentképek népszerűsítették a kegy-piéta kultuszát, különösen a Pozsonyban működő Zeller Sebestyén rézmetszet-szentképe, aki nyilván sokszor látta a fájdalmas Boldogasszonyt.⁷ (4. kép) Franz Leopold Schmittner bécsi rézmetsző lapja is hasonló.⁸

A piéta monumentális barokk oltáron Pozsonyban a Várhegy oldalán lévő Szent Miklós-templomban maradt fenn. (5. kép) A Szlovák Nemzeti Galéria a Fájdalmas Szűzanya 17. században faragott népies ízű faszobrárt őrzi, melyen a szakértők nem ismerték fel, hogy az is a Pozsonyi Piéta.⁹ (6. kép)

⁷ Szilárdfy 1995. Kat. 615.

⁸ Szilárdfy–Tüskés–Knapp 1987. Kat. 260.

⁹ Keleti 1983. Kat. 271.

A felhőkből a rózsakoszorús Palermói Szent Rozália oltalmazva terjeszti jobbát az imára kulcsolt kezű barát felé, kinek csuklóján olvasó függ, másik kezével a csodatevő kegyszoborra mutat. A pestistől védő Szent tisztelete áthatotta egész Európát. A pozsonyi ferences templom Szent Rozália-kápolnáját Esterházy Imre hercegprímás, segédpüspöke Berényi Zsigmond, később pécsi püspök 1729. május 29-én szentelte fel.¹⁰ Az oltár előlapján a festett kődomborműben a halál álmába szenderegott Rozáliát a mennyei öröm tavaszát jelentő tarka virágok keretezik. A Celli Szűzanya szobra mellett kétoldalt Szent Sebestyén és Rókus, Szent István és László színes kőszobrai állnak.¹¹

A koronázó városhoz tartozó Lamacs (Bratislava-Lamač) nagyszabású Rozália-kápolnájának oltára mögötti mezőben, Szent Sebestyén és Rókus szobra között, Szent Rozália elegáns, barokk fafaragású ábrázolása dekorativitásával figyelemre méltó.¹²

Létezett még Pozsonyban egy jámbor társulat is, Szent Rókus, Sebestyén és Rozália címen, a Szent Miklós-templomban.¹³

A művészi színvonalát tekintve igénytelen, de mégis páratlan, egyedi votív-képben ennyi kultusztörténeti és ikonográfiai ismeret rejlik.

---

¹⁰ Čičo 2004. 218.

¹¹ Szilárdfy 1994b 138.

¹² Bagin–Krajči 1988. 164, 169.

¹³ Tüskés–Knapp 1989. 366. 72. jegyzet.

A fényképfelvételeket Kachelman Róbert (6. kép), Makói Juhász István (1., 3. kép), Lakata Pál (2., 4., 5. kép) barátaimnak köszönöm.

IRODALOM

BAGIN, Anton – KRAJČI, Jozef

1988 *Kostoly a kaplnky hlavného mesta SSR Bratislavy*. Spolok sv. Vojtecha v Trnave, Bratislava.

ČIČO, Martin

2004 *Die Verehrung der Mariazeller Muttergottes in Pressburg*, in: FARBAKY, Péter und SERFÖZŐ, Szabolcs Hrsg. *Ungarn in Mariazell – Mariazell in Ungarn*. Geschichte und Erinnerung. Ausstellung des Historischen Museums der Stadt Budapest im Museum Kiscell 28. Mai – 12. September 2004. Historisches Museum der Stadt Budapest, Budapest.

IPOLYVÖLGYI Németh József Krizosztom

1992 *Búcsújárók könyve*. Novita B., Balassagyarmat.

JORDÁNSZKY Elek

1988 *Magyar országban, 's az ahoz tartozó részekben lévő Bódogságos Szűz Mária kegyelem' képeinek rövid leírása*. Pozsony, 1836. Faksimile kiadás. Akadémiai, Budapest.

KELETI, Magda szerk.

1983 *Neskorá renesancia, manierizmus, barok*. Slovenská národná galéria, Bratislava.

RUDNYÁNSZKY Gyula

1888 *Mária-dalok és legendák*. Budapest.

SZILÁRDFY Zoltán

1994 *A magyarországi kegyképek és -szobrok, tipológiája és jelentése*. Budapest

1995 *A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből I. 17–18. század*. Devotio Hungarorum 2. SZTE Néprajzi Tanszék, Szeged.

SZILÁRDFY Zoltán – TÜSKÉS Gábor – KNAPP Éva

1987 *Barokk kori kisgrafikai ábrázolások magyarországi búcsújáróhelyeken*. Bibliotheca Universitatis Budapestiensis Fontes et Studia 5. Budapest, 1987.

1994 *A pozsonyi Mária-tisztelet régi emlékei*. Jel VI. 5. szám 138.

TÜSKÉS, Gábor – KNAPP, Éva

1989 *Graphische Darstellungen in den Publikationen barockzeitlicher Bruderschaften*. *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 52. Band. Heft 3. 353–372.